

YENİ KORONAVİRÜS (COVID-19) SALGINININ SOSYAL HAYATA ETKİLERİ VE AZALTILMASINA DAİR ÇÖZÜM ÖNERİLERİMİZ

Koronavirüs (COVID-19) salgını tüm dünyayı olduğu gibi ülkemizi de çok yönlü ve derinden etkilemiştir. Tarih boyunca benzerleri görülen salgının toplumsal hayata etkileri kırılımlara, sistem dönüşümlerine sebep olabilecek yeni bir "meta-güç" potansiyeline sahiptir. Pandemi salgının sağlık boyutu kadar beraberinde yaşanan olumsuz ekonomik ve sosyal gelişmelerin toplumsal hayata etkisi de ağır olmuş, eşitsizlik, ekolojik kırılganlık ve toplumsal güvensizlik sosyo ekonomik şoka sebep olmuştur. Toplumda oluşan yoksulluk ve çatışma yükü, insani ve kalkınma krizlerine sebep olabilecek boyuttadır.

Uygulanan sokağa çıkma yasakları, şehirlerarası yolculuk yasakları ile askıya alınan özgürlüklerle evlerine kapanan bireyler toplumsal hayattan uzun süreli olarak izole olmuş, toplumun gündelik normal hayatı değişmiştir.

Bireyler yasakların hafifletilmesiyle normal olmayı ifade eden 'Yeni Normal' ile toplumsal hayatlarına devam etmek zorunda kalmıştır. Farklı disiplinlerdeki pek çok uzman önümüzdeki süreçte ekonomik, sosyal ve siyasal krizlerin derinleşeceği, yoksulluğun ve özgürlüklere müdahalelerin artacağı yönünde öngörülerde bulunmaktadır. Birçok birey ve aile krizle birlikte yaşadıkları gelir kayıpları sebebiyle temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak gelir düzeyine gerilemiştir.

Toplum yapısının olası risklere karşı korunması ve güçlü olabilmesi ancak doğru sosyal politikalarla mümkündür. Toplum düzeyinde yaşanacak sorunlara akılcı çözümler üretilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bireyler doğal hakları olan kamusal tedbirler ve sosyal koruma yöntemleri ile yoksulluk ve gelir kaybı riskinden korunmalıdır.

Koronavirüs salgınının ekonomi ve sosyal refah üzerindeki olumsuz etkilerini telafi edebilmek amacıyla dünya ülkeleri farklı ve doğrudan destek paketleri açıkladılar. Bu ülkelere kıyasla Türkiye'de kırılgan kesimlere yapılan gelir transferleri ne yazık ki oldukça yetersiz kalmıştır. Elbette ülkemizin krize oldukça güçsüz ekonomik yapıyla girmesinin oranlar üzerinde etkisi büyüktür. Devletin tam da bu günlerde vatandaşı için kullanabileceği, karşılıksız verebileceği kötü gün için ayrılmış yedek akçeleri dahi kullanılamamıştır. G-20 ülkeleri genelinde bakıldığında Türkiye'nin en az tutarda hibe, hibeye nazaran en fazla kredi ve kredi bazlı politika izleyen ülke olduğu görülmektedir.

Ancak salgının olumsuz etkilerinin süreceği öngörülen 2020 yıl sonu dikkate alınarak kriz sürecinin doğru yönetilmesi ve toplumsal ihtiyaçları karşılayabilecek ek finansman kaynakları oluşturulabilmesi son derece önemlidir. Toplum risklere karşı koruyabilecek önleyici tedbir uygulamaları, telafi destekleri ve yeni normale geçişi sağlayabilecek stratejik eylem planları yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede uygulanan ve uygulanması gereken politikalar;

Çalışma Hayatı- Sosyal Güvenlik Sistemi

**Pandemik kriz sonrası ülkemizde gelir kaybı yaşayan, işini kaybeden, işsiz kalan kesimler için 'Sosyal Koruma Kalkanı' kapsamında Aile Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yürüttüğü destek programları ile bireylere doğrudan nakit desteği sağlanması olumlu bir adımdır. Ancak nitel ve nicel açıdan değerlendirildiğinde yapılan yardımların oldukça eksik kaldığı toplumun geniş kesimlerini kapsamadığı görülmektedir.*

Destek paketleri yoksulluk yaşayan kesimleri kapsayacak planlamalarla yeterli tutarlarda yapılmalı, yararlanacak kişi/hane sayısı ve işsiz kesim içindeki oranları, destek tutarı toplumla şeffaf ve anlaşılır ifadelerle paylaşılmalıdır.

Önerilen:

-Destek paketlerinin yetersizliği ve sonucunda eksiklerin giderilebilmesi amacıyla kamuda zorunlu olmayan harcamaların kısılarak sosyal yardımlar için kullanılabilecek ek bütçe oluşturulmalı ve gelir kaybına uğrayan kişi ve hanelere adil ve doğrudan gelir desteği sağlanmalıdır.

**Salgın ülkemize Avrupa'dan neredeyse 1 ay; Çin'den ise 3 ay sonra gelmesine rağmen çalışma hayatı, sosyal hayat ve eğitim tarafındaki hazırlıklar sağlık alanındaki önlemler kadar etkili olmamıştır.*

Önerilen:

-Pandemik krizin zarar verici boyutu sağlık alanıyla sınırlı değildir, kısa vadede toplumsal hayata vereceği hasarlar da dikkate alınmalı, sosyal uzmanlar eşliğinde çözüm önerileri geliştirilmelidir.

**Birey ve hane halkı dışında işletmelere verilen ve çalışma hayatının devamlılığını sağlayacak finansal destekler de oldukça sınırlı ve yetersizdir. Birçok ülkede hibe ya da faizsiz- uzun vadeli geri ödemeli kredi modelleri uygulanırken ülkemizde bu destek faizli geri ödemeli banka kredileri olarak açıklanmış üstüne bir de bürokratik süreçlerin de eklenmesi ile özellikle küçük işletmeler desteğe erişimde sıkıntılar yaşamıştır.*

Önerilen:

-İflaslar ve ekonomik daralmaların sebep olacağı işsizlik ve gelirsizlik sorununa özellikle küçük işletmeleri ayakta tutabilecek, koruyabilecek doğrudan desteklerle çözüm üretilmelidir.

-Krizle gücü zayıflayan işletmelerin mevzuatı uygulayıcıların adaletsiz yaklaşımlarıyla denetlenme korkusu yaşamayacakları, çalışanların da gelir güvence endişesi taşımayacakları güven ortamı tesis edilmelidir.

** 2020 Mart dönemi TÜİK verilerine göre ülkemizde İşsiz Sayısı %13,2 lik oranla 3 milyon 971 bin kişi olmuştur. Çalışmaya hazır olan ancak iş bulma ümidini kaybettiği için ya da diğer nedenlerle iş aramayanların sayısı 3 milyon 728 bin kişiye çıkmıştır. TÜİK tarafından yayımlanan dar tanımlı işsizlik göstergelerinde bu kişiler işsiz olarak sayılmamaktadır.*

Bu kişileri ve mevsimlik işçileri mevcut işsiz sayısına ekleyerek hesaplanan geniş tanımlı işsiz sayısı 7 milyon 383 bin kişi "Geniş Tanımlı İşsizlik Oranı" ise yüzde 23,1'dir.

Sosyal Koruma Kalkanı kapsamında 18.05.2020 tarihine kadar 'İşsizlik Fonu' ndan işsizlik ödeneği alabilen işsiz sayısı ise 591.894 olarak açıklanmıştır. Verilerin açıklandığı dönem dikkate alındığında işsizlik ödeneğinden çeşitli nedenlerle yararlanamayan işsiz sayısı, işsizlik ödeneği alabilen kesimin 6 katı olarak 3.608.186 gerçekleşmiştir. Aradaki farkı oluşturan kesimin fondan yararlanamaması kısa sürede yoksulluk çeken hane sayısına etki edecektir.

**Haziran 2020 de açıklanan ancak detayları henüz resmi gazetede yayınlanmayan "İstihdam Kalkanı Paketi" ile ilgili olarak, işçi temsilcileri ile ne oranda istişare edildiği ve işletmelerin durumsal ve dönemsel verilerinin ne kadar dikkate alındığı konusunda endişeler bulunmaktadır. Arzu edilen işçi işveren temsilcileri ile istişareli bir program geliştirilmesidir. Vade bakımından paketin kısa ve orta olarak ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür.*

Kısa vadeli planlarda; iş akdi fesih kısıtlaması ve kısa çalışma ödeneğinin devam etmesi öngörülmektedir. Bu kısım aynen devam ediyor. Ancak ne uzatılan süre ne de ödenen tutar yeterli değildir. Ayrıca, bu haklardan faydalanmak isteyen işverenin talebi, müfettiş denetiminden sonra uygun görülürse onaylanacaktır. Bu uygulama, faydalanmak isteyen işletmelerin devlet denetiminden sakınmasıyla sınırlı kalacaktır.

Önerilen:

-Ekonominin çarklarının dönmesi ve çalışanların sistemde kalması gereken bu olağan dışı dönemde subjektif ve geciktirici uygulamalardan kaçınılmalı, yararlanıcıların şartlarını belirleyecek şeffaf kriterlerle işletmelerin finansal kaynak erişimi sağlanmalıdır.

-Tam zamanlı serbest istihdamı sona eren serbest meslek sahiplerine de doğrudan destekler verilmelidir. Serbest meslek sahipleri için işsizlik yardımlarındaki geçici değişiklikler ve geçici işgücü piyasası sübvansiyonları 31 Aralık 2020 tarihine kadar devam etmelidir.

- İşsizlik ödeneği almaya hak kazanmak için, işin tamamen tasfiye edilmesine gerek olmamalıdır. **Gelir tahmin modeli** çalıştırılmalı, bir önceki yılın da gelirleri göz önünde bulundurularak kişinin gelir kaybı tespit edilmelidir.

-İş yerlerinin enerji ve kira giderleri için de destek sübvansiyon modelleri geliştirilmelidir.

-Pandemi sürecinin uzun süreceği belli iken kısa süreli kararlar olan kısa çalışma ödeneği ve ücretsiz izin uygulamalarının nasıl devam edeceğine dair belirsizlikler bir an evvel netleştirilmelidir.

-İşçiler için önerilen ücretsiz izinden ziyade gelir güvenceli uygulamalar, destekler verilmelidir.

-İşsizlik Fonundan yaralanma şartları yeniden gözden geçirilmeli, işsizlik ödeneği yararlanma süreleri ve miktarlarında ilave esnekliklere gidilmelidir. İşsizlik fonundan işsizlik ödeneği almaya uygun olmayan kişilere de destek sağlanmalıdır.

-İşçilerin kendi birikimleri olan 'İşsizlik Sigortası Fonu' kaynakları doğrudan ait olduğu alana kullanılmalı, adil ve hakkaniyetli erişimleri sağlanmalıdır.

17.06.2020 de 'İş veya hizmet sözleşmelerinin feshedilmesine ilişkin kısıtların kalkması' ile işsiz sayısında ciddi artışlar olabileceği tahmin edilmiştir ancak açıklanan yeni İstihdam Kalkanı Paketi ile süre 3 ay daha uzatılmış ve yararlanma miktarları da az tutarlarda yükseltilmiştir; ancak yeterli değildir.

-Ekonomik koşullar değerlendirildiğinde sürenin yeterli olmadığı görülmektedir. İş gücünün korunabilmesi, sürecin biraz daha öngörülebilir olması amacıyla 2020 sonuna kadar uzatılması uygun olacaktır. Stratejik planlamalar yapılarak ek bütçeler oluşturulmalı, çalışanların mağduriyetleri ve yoksulluk içine düşmeleri önlenmelidir.

-Kısa çalışma ödeneği uygulaması ile işçilerin ücretleri düşürülmüş, ücretsiz izin hakkının yasallaştırması ile de işçiler oldukça az ücretler almak zorunda kalmıştır. Ülkemizde açlık sınırının 2.500 TL ya yaklaştığı günümüzde bu rakamın da altında günlük 39,24 TL, aylık 1.177 TL işsizlik ödeneği ailelerin geçimi için yeterli değildir. Sosyal Koruma Kalkanı kapsamında 18.05.2020 tarihine kadar Kısa Çalışma Ödeneği alabilen çalışan sayısı 3.050.854 olmuştur. Nakdi Ücret Desteği alan çalışan sayısı da 878.614'tür. Kısa çalışma ödeneğinin Cumhurbaşkanlığı kararı ile 2020- Ağustos ayına kadar 1 ay daha uzatılmıştır. Bu olumlu bir gelişmedir ancak yetersiz bir süredir.

-İşsizlik ödeneği almak için mevcut şartları taşımayanlar ve çalışma hayatına yeni dâhil olanların istihdam hayatında kalabilmesi ve gelir kaybının önlenmesi açısından kısa çalışma ödeneği yararlanma şartları yeniden düzenlenmeli ve işsizlik sigortası şartlarından ayrılmalıdır.

-Bu döneme özel kanunda belirtilen sigortalılık ve prim ödeme şartı aranmadan tüm çalışanların kısa çalışma ödeneğinden faydalanması sağlanmalıdır.

-15 Mart 2020'den geçerli olmak üzere işini kaybeden, ücretsiz izne çıkarılan ve bu yasa ile işten çıkarılması yasaklanıp çalıştırılmayan tüm işçilere en az asgari ücret düzeyi olmak (2.325 TL) üzere, mevcut ücretleri de dikkate alınarak kısa çalışma ödeneğinde öngörülen düzeye kadar (4.381TL'ye kadar) ödeme yapılmalıdır. Ücretsiz izin uygulamasına son verilmelidir.

-Yeni Pakette yer alan 'İşten çıkarma yapan işletmeler, yeni istihdam yaparlarsa teşvik alacaklar. İstihdamı koruyan, işten çıkarma yapmayan işletmelere de teşvik verilecek.' maddeleri olumludur. Elbette işçi, işveren ve devletin sosyal diyalogu ve el birliğı çerçevesinde iş ilişkileri düzenlenmeli, çalışan kesim korunmalıdır.

İşsizlik fonu amacına uygun değerlendirilmelidir. Fon yönetimi ve harcamaları konusunda veriler sıklıkla paylaşılmalı ve süreç şeffaf biçimde yönetilmelidir.

-İşletmeleri desteklemesi planlanan fonlar, acil olmayan kamu yatırım ve harcamalarında yapılacak kısıtlamalarla oluşturulmalıdır. Yoksullukla mücadele veren bireylerin, çalışanların cebinden çıkmamalıdır.

- Güvencesiz istihdamın endişeli çalışanlar üzerinde daha fazla gelecek kaygısı üretmesi engellenmeli, paket içine alınan esnek çalışma modellerinin ayrıntıları doğru belirlenmelidir.

- Uygulanabilir olduğu görülen 'Esnek Çalışma Modeli' ile ilgili mevzuat düzenlemeleri hızla yapılmalı, çoğu gelişmiş ülkelerde olduğu gibi saatlik iş imkânları geliştirilmeli, çalışabilir iş gücü kalıcı istihdam modellerine hakkaniyetle erişebilmelidir.

-Gençlerin ve 50 yaş üstü kişilerin istihdamını kolaylaştırmak amacıyla esnek çalışma imkânı sağlanması ve bu kişilerle süreli iş sözleşmesi yapılmasının kolaylaştırılarak haftalık çalışma saatinde esneklik sağlama kararı olumlu bir adımdır. Ancak bu kişilerin iş veren tarafından tercih edilebilir özelliklere sahip olabilmelerinin desteklenmesi gerekmektedir.

İŞKUR verilerinde yer alan ve açık bulunan iş alanlarına yönelik destek eğitim imkânları ile gençlerin ve 50 yaş üstü bireylerin istihdam edilebilirlikleri arttırılmalıdır.

**Ülkemizde hiçbir sosyal güvencesi olmadan kayıt dışı çalışanların oranı %30'dur. Her 10 çalışandan 3'ü hiçbir sosyal güvencesi olmadığı için İşsizlik Sigortası Fonu'ndan da yararlanamamaktadır. Kayıt dışı gündelik işlerde çalışan ve sayıları kriz öncesi 9 milyon 300 bini bulan bu bireyler yoksulluğu en derin hisseden kesimdir.*

Önerilen:

-Kayıt dışı çalışanlardan işini ve gelirini kaybeden bütün bireylerin geçim şartları yerine getirilmeli, asgari ücret düzeyinde kamu kaynaklarından destek sağlanmalıdır.

-Sosyal güvencesi bulunmayan bireylerin kendileri ve ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri amacıyla sosyal yardım ve hizmetlere hakkaniyetli erişimleri desteklenerek yoksulluk ve yoksunluk düzeyleri iyileştirilmelidir.

-Üreticiden başlayıp tüketiciye ulaşan üretim ve tedarik zincirinin dönmesini garantileyecek bir devlet politikası şarttır. Toplumun beklentisi ve ihtiyaç olan konu kalıcı ve kayıtlı istihdamdır.

SENDİKAL HAKLAR

**Zorunlu ve acil işler dışındaki işlerin de durdurulmadığı ve çalışanların sağlığının tehlikeye atıldığı iş yerleri bulunmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 155 nolu sözleşmesi, 19. maddenin son paragrafındaki konuyla ilgili düzenleme aşağıdaki gibidir:*

"Bir İşçi, hayatı ve sağlığı için ciddi bir tehlike oluşturduğuna ve yakında vaki bulacağına haklı gerekçelerle inandığı herhangi bir durumu, derhal bir üstüne rapor eder ve işveren bu durumun giderilmesi için gerekli önlemleri alıncaya kadar yaşam ve sağlık için ciddi tehlike oluşturmaya devam eden çalışma alanına işçilerin dönmesini isteyemez."

Önerilen:

- Çalışanların sendikal hak ve özgürlüklerden çağdaş normlara uygun biçimde ve azami ölçüde yararlanmaları ilgili mevzuat düzenlemeleri ile düzenlenmeli, sendika ve grev hakları muhafaza edilmelidir.
- AB ve ILO normlarına uygun olarak kişinin kendisinin ve yakınlarının sağlığı ve güvenliği korunmalı, gerekli denetimler yapılmalıdır.
- Normalleşme süreci iş yerlerinde sendikaların denetim ve kontrolünde gerçekleştirilmeli, iş yerlerine dönen tüm çalışanlar için koruyucu ekipmanlar sağlanmalıdır.
- İş yerlerinde yetkin doktor ve İş Sağlığı Güvenliği uzmanı bulundurulması zorunlu tutulmalı ve denetimlerle kontrol altında tutulmalıdır.
- İş yerlerinin İş Sağlığı Güvenliği 'nin gerekliliklerini tam yerine getirmeleri için ilgili mevzuat düzenlemeleri yapılmalı, farkındalık bilgilendirme ve eğitimleri ile sistem desteklenmelidir.
- Alınan tedbirler daha sonraki süreçte devam etmeli ve sürekli iyileştirilme sağlanmalıdır.
- Hijyen takip ve koordinasyon ekipleri kurulmalı ve denetimler sistemli olarak gerçekleştirilmelidir.
- Acil durum eylem planları içine 'Salgın Hastalıkla Karşılaşıldığında Yapılacaklar Listesi' ilave edilmelidir.
- Meslek örgütleri sahip oldukları mali kaynakları, temsil ettikleri sektörleri destekleyecek şekilde kullanmalıdır.
- Şartların olağanüstü etkisi dikkate alınarak iş veren ve çalışan arasındaki ilişkiyi yöneten kuralların dışında karşılıklı anlayış ve toplumsal dayanışma anlayışı desteklenmelidir.

**SGK Genelgesinde Koronavirüs bulaşıcı hastalık olarak tanımlanmakta, iş kazası ve meslek hastalığı olarak ele alınmamaktadır. Bu genelge ile hastaların iş kazası veya meslek hastalığı beyanları ve bu beyanlardan doğacak hakları geçersiz olmaktadır. Önerilen:*

Çalışanın maddi kayba uğrayacağı bu konu, mutlaka çalışan hakları ve mağduriyetleri dikkate alınarak düzenlenmelidir.

**Pandemi salgını çalışma hayatında değişiklik ve yeni iş yapış modellerine sebep olmuştur. İşsiz, gelirsiz kalan kesimin yanı sıra kamuda ve özel sektörde esnek mesai, dönüşümlü mesai, evden çalışma alternatif yöntemlerine hızla uyum sağlanmıştır. Önerilen:*

-Yeni sistemsel değişiklikler yeni sorunlara sebep olabilecek potansiyeldedir. Çalışma hayatının entegrasyonu için hızlı mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.

-Mağazacılığın e ticarete döneceğini düşünülerek verimlilik ve maliyet yönetimini ön planda tutacak devlet destekleri ve eğitim paketleri düzenlenmelidir. Bu noktada özellikle küçük işletmeler, sanatçılar gibi daha kırılgan kesime pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır.

-Raf stoklama robotları, Robot kurye gibi teknolojik ürünlerin sistem içinde değerlendirilmesi ile insanların esnek düşünebilme kabiliyeti daha katma değerli alanlara yönlendirilmelidir. İŞKUR' da yapılacak düzenlemelerle sistem uyumlanmalıdır. Böylece iyi eğitim almış gençlerimize de iş imkanı açılmalıdır.

-Esneklik- Güvence dengesi korunarak esnek çalışma modelleri sosyal güvenlik sistemi ile uyumlu hale getirilmelidir.

-Yeni şartlara uyumlu ancak çalışanların hak kaybına uğramalarını önleyecek çalışma koşulları, ücret, izin, tazminat, iş sağlığı ve güvenliği gibi konularda sorunlar oluşmaya başlamadan hızlı düzenlemelidir.

** Dijital ortam toplantıları da 'Yeni Normal' çalışma hayatının önemli yeni kavramları arasında yerini almıştır.*

** IOT (Nesnelerin İnterneti) kavramı da sağlık için vakaları izlemek, çalışma ortamlarında sosyal mesafeyi izlemek, verim için ekipmanları, personelleri ve üretim bantlarını izlemek, temiz ortamlar için hava kalitesini, hijyeni izlemek ve benzeri birçok konu için konuşulan ve talep edilen yeni kavramlardandır.*

Önerilen:

-İşletme ve kurumların 'Yeni Normal' le oluşan yeni teknoloji ihtiyaçlarına duyarlı stratejiler oluşturulmalı, satın alma güçleri desteklenmeli, çalışma hayatı korunmalıdır.

**Evden çalışmanın artmasıyla, şehir merkezleri üzerindeki nüfus ve trafik baskısının azalacağı, metropollerden taşraya, sahillere geriye göç öngörülmektedir.*

Önerilen:

Sosyokültürel ve ekonomik değişimlere sebep olabilecek değişim, gelişim geniş perspektifli değerlendirmeler ve stratejik planlamalarla doğru yönetilmelidir.

** Yaşanan ekonomik daralmalar, genellikle niteliksiz işlerde ucuz maliyetlerle çalıştırılan göçmen işçilerin ilk işten çıkarılan gruplar olmasına sebep olmaktadır. Temel ihtiyaçlara ve sağlık hizmetlerine erişimde de zorlanan göçmenlerin ülkelerine dönme eğilimleri zamanla ekonomik maliyete olumsuz olarak yansiyabilecektir.*

Önerilen:

Göç olgusu doğru stratejilerle yönetilmeli, ilgili mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.

Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler

Sosyal yardım ve hizmetler kapsamında yaşlı ve engelli aylığı, genel sağlık sigortası primleri, evde bakım, kömür yardımı ve öğrenci bursları gibi birçok alanda destekler verilmektedir. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik harcamalarının yanı sıra belediye yardımları da kamu sosyal yardımı olarak kabul edilmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı raporlarında, 2017'de 3,2 milyon hane için 36 milyar TL ve 2018'de 3,5 milyon hane için 43 milyar TL harcadığı belirtilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumuna göre ortalama hane halkı büyüklüğü 3,35 kişidir.

Cumhurbaşkanlığı ise 2020 Yıllık Programı'na göre ise belediyeler dışındaki kamu kuruluşlarının sosyal yardım harcamalarından 17 milyona yakın kişinin yararlandığını açıklamıştır. Aynı rapor, belediyelerin tüm sosyal yardımlarının 2016'da 2,1 milyar TL, 2017'de 3,2 milyar TL ve 2018'de 4,9 milyar TL'ye ulaştığını belirtmektedir. Kamu dışı yardımlar da göz önüne alındığında son bir yıl içerisinde yardım alan kişi sayısının nüfusun %34'ünü oluşturduğu görülmektedir.

Çalışma yaşamında istihdamın güvencesiz, düşük ücretli işlerde daha fazla artması ve Koronavirüs salgını döneminde başta bu tür işlerde olmak üzere büyük ölçekli işsizlik dalgasının ortaya çıkması, artan sayıda haneyi yoksulluk riskiyle karşı karşıya bırakmıştır. Gelir eşitsizliklerinin daha da derinleştiği, yardıma ihtiyaç duyan kişilerin arttığı ve doğru orantılı olarak sosyal yardımların bütçedeki payının da bu oranda arttığı görülmektedir. Bizim dışımızdaki ülkelere kıyasla verilen katkılar süre ve miktar açısından oldukça düşük gerçekleşmiştir ve Sosyal Devlet anlayışı özde değil sözde kalmıştır.

Temel sorun, yoksullara yönelik yapılan yardımların temel ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılayabildiğidir. Yoksul kesimin harcamaları gıda ağırlıklıdır. Dört kişilik bir ailenin sadece gıda için yapması gereken harcama tutarı net asgari ücretin üzerindedir.

*Dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (**açlık sınırı**) 2.438,24 TL,*

*Gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise (**yoksulluk sınırı**) 7.942,17 TL,*

Toplumun yaklaşık %30'unun doğalgaz, su ve elektrik faturası veya ev kirasını ödemekte sorun yaşadığı, %22'sinin kredi kartı borcunun minimumunu ödeyemediği görülmektedir.

Geçimini sağlamak için %28,2'si Türk lirası birikimler harcanmakta %28'i bankadan kredi çekilmekte %18,6 ise yakın çevresinden borç almaktadır.

**Sosyal Koruma Kalkanı kapsamında 18.05.2020 tarihine kadar Aile Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yürüttüğü sosyal yardım destek programları kapsamında 3 faz halinde ve bir defaya mahsus dağıtılan 1000 TL dan toplam 5.440.551 kişi/hane faydalanmıştır. Ancak yine mevcut yoksulluk, açlık sınırı göz önüne alındığında bir defa yapılan 1000 TL'nin ailelerin hayatlarını sürdürebilecek, temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikten çok uzak olduğu görülmektedir.*

Önerilen:

-Toplum refahını yakın gelecekte tehdit edebilecek riskler dikkate alındığında dramatik pek çok sonuca sebep olabilecek potansiyele sahip olan bu soruna hızla nakit destek sağlayabilecek kaynak geliştirilerek çözüm üretilmesi ve toplumsal huzurun korunması gerekmektedir.

**Kriz sonrası İçişleri Bakanlığına bağlı oluşturulan "Vefa Destek Grupları" kimsesi bulunmayan vatandaşların temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla vali veya kaymakamların başkanlığında çalışmalar yürütmektedir. Oluşturulan bu yapının kararı, görevlendirmesi ve koordinasyonu olmadan hiçbir kurum, kuruluş ve STK yardım faaliyeti gerçekleştirememektedir. Zor zamanlarda birbirine destek olmak isteyen vatandaş ve kurumların yardımlarının engellenmesi toplum vicdanını rahatsız etmektedir.*

Önerilen:

-Devletin sorumluluğu görev kapsamına giren sosyal hizmet ve yardımları yapmaktır. Yaşanılan kritik süreçte yetersiz kalan kaynaklara ilave olarak toplum dinamiklerinden oluşan sivil potansiyeli destekleyici olmalı, yardımların ihtiyaç sahibi kesimlere güvenle aktarımını sağlayacak düzenleyici tarafta kalmalıdır.

**Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının hizmet sistematığının talep odaklı olması toplumdaki tüm ihtiyaçlı bireylere yardımların eşit şartlarda ulaşmamasına sebep olmaktadır.*

Önerilen:

Sistemin arz odaklı hale getirilmesi, bakanlık görevlilerince yoksunluk çeken ailelerin doğru tespit edilmesi ve devlet kaynaklarından eşit fırsatlarla faydalanması sağlamalıdır.

** Muhalefet belediyelerinin bağış kampanyaları İçişleri Bakanlığı genelgesiyle yasaklanmış, milyonlarca TL tutarındaki bağışların bulunduğu hesapları bloke edilmiştir. Buna rağmen ihtiyaçlı vatandaşların belediyelere yaptığı sosyal yardım başvuruları devam etmektedir.*

-İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan açıklamada 230 bin aileye sosyal yardım yapıldığı, Nisan'da yapılan başvuru sayısının ise 682.697'ye çıktığı, Mayıs ortasına gelindiğinde ise bu sayının %140 artış göstererek 955.144'e ulaştığı bildirilmiştir. Bu verilere göre, İstanbul'daki hanelerin %14'e yakını İBB' den sosyal yardım almaktadır.

- Hayatını günlük gelirle kazanan milyonlarca bireyin neredeyse 3 aydır çalışmadığı ve gelir kaybı nedeni ile mart ayından itibaren elektrik, su, doğalgaz faturalarını ödemekte zorlandıkları bilinmektedir. Hanelerin ödeyemediği sadece doğalgaz faturaları 2 milyar TL ye yaklaşmıştır. Bu süreçte belediyeler yardım talebi ile kendilerine başvuran ve fatura ödemekte zorlanan dar gelirli aileleri desteklemek, su faturalarının ödenmesini desteklemek amacıyla 'Askıda Fatura uygulaması' başlatmıştır. Bu sayede İstanbul'da yaklaşık 23 milyonluk ödeme ile 170 bin kadar fatura, Ankara'da yaklaşık 8 milyonluk ödeme ile 171 bin fatura, İzmir'de de yaklaşık 1,1 milyonluk ödeme ile 12 bin fatura belediyeler aracılığı ile yardımseverler tarafından ödenmiştir.

Önerilen:

Demokratik yollarla seçilmiş belediye başkanlarının görev alanlarına giren faaliyetlerinin engellenmesi toplum inisiyatifini olumsuz etkilemiştir. Toplumsal fayda ve sosyal yardım kapasitesini arttıracak, sivil toplum potansiyelini harekete geçirecek çalışmalar mutlaka ötekileştirmeden, ayrıştırılmadan desteklenmelidir.

Toplumsal Hayat

Sadece küresel pandemilerde değil, ulusal epidemilerde dahi sağlık, güvenlik ve refah sağlayıcısı olarak devlet tek güç olarak ön plana çıkmaktadır. İnsanların uzaklaşarak kendilerini virüs tehdidinden izole etmeleri, toplumsal hareketliliği, ticareti, siyaseti, eğlenceyi, diplomasiyi durma noktasına getirmiştir. Korku ve endişenin hâkim olduğu kriz dönemlerinde vatandaşlar devletin himayesine ihtiyaç duymaktadırlar. Pandemi salgının başlamasıyla toplum sağlığı ve kamu düzeni açısından oluşturduğu riskleri yönetme, izolasyonu temin etme, fiziki mesafeyi koruma ve yayılım hızını kontrol altında tutma amacıyla birçok tedbir kararı alınmış, illere genelgelerle bildirilmiştir. Sağlık Bakanlığı'nın uygulama ve tedbirleri toplum nezdinde takdir toplamıştır. Ancak genele bakıldığında bir yönetim ve koordinasyon eksikliği olduğu görülmektedir.

Önerilen:

-Mücadele öncelikle sağlık alanındadır, ancak kısa bir süre içinde ve artan etki ile olumsuz ekonomik boyutun keskin etkisinin toplumsal alana vereceği yıkıcı zararın önlenmesi amacıyla disiplinler arası değerlendirilme ve planlamalar yapılmalıdır. Bilim Kurulu çalışma ekibine Haziran 2020 itibarıyla sosyal ve siyasal bilimciler, ekonomi ve güvenlik uzmanları da dâhil edilmesi olumlu ancak gecikilmiş bir karardır. Pandemi salgının birey ve toplum üzerinde yıkıcı olabilecek etkilerine karşı koruyucu, önleyici ve tedavi edici ortak istişareye dayanan çözümler hızla geliştirilmelidir.

-Bireylerin değişen beklentileri, korkuları doğrultusunda hanelerin sağlık, güvenlik ve eğitim ihtiyaçları da değişmiştir. Ön plana çıkacak ideoloji, kimlik, eğitim seviyesi, hayat tarzı ve değerler dünyasına yönelik 'Yeni Normal' e uyumlu olarak toplumsal talebe çözümler sosyal politikalar geliştirilmeli, sistemler kurgulanmalıdır.

**Büyük şehirlerde toplu taşıma seyahat kısıtlamaları kaldırılıp fiziki mesafe kuralı göz ardı edilirken, hafta sonu sokağa çıkma yasağı ya da yaklaşık 3 aydır kapalı olan ve birçoğu iflasın eşliğinde olan restoran, cafe gibi sosyal mekânların 22:00 de kapama kararının altında nasıl bir mantık olduğu toplumda tartışma konusu olmuş, karar vericilere güven sorgulanmıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından açıklanan tedbir kararının Cumhurbaşkanı tarafından kısa süre sonra iptali de yönetimsizliğin farklı bir örneği olarak tarihe geçmiştir. Yeni açıklanan düzenlemelerle hizmet sektörü işletmelerine 24:00 e kadar açık olma izni verilmiştir.*

**Özellikle eğitim ortamlarından, arkadaşlarından uzak kalan çocuklar, eve kapanan gençler, yaşlılar ve toplumun büyük kesimi sürenin de uzaması ile krizin travmatik etkilerini yaşamışlardır. Farklı ülkelerde yapılan öncül araştırmalar ve karşılaştırmalar tüketicilerin koydukları bu mesafenin bir süre daha devam edeceği ve tüketici hizmetlerinde toparlanmanın ilk tahminlere göre daha yavaş olacağını göstermektedir. Sağlık Bakanlığı'nın da ifadelerinde yer verdiği üzere, salgınla mücadele, bir sosyal psikoloji yönetimi konusudur.*

Önerilen:

-Toplumun davranış alışkanlıklarının, dini ve kültürel hassasiyetlerinin dikkate alındığı bir yönetim modeli geliştirilmek zorundadır. Zira alışkanlıklar ve hassasiyetler, toplumun salgınla baş etmeye yönelik alınan önlemlere direnç geliştirmesine de neden olmaktadır. Özellikle salgının ilk günlerindeki temkinlilik hali gevşemekte ve bu da yeni ve daha güçlü bir dalga ihtimalini güçlendirmektedir. Bu direnç psikolojisiyle uyumluluk halinde, hassasiyet ve alışkanlıkların ne şekilde yönetilebileceğine ilişkin planlamaların yapılması son derece önemlidir. Gecikse de "Toplum Bilimleri Kurulu" nun toplanması olumlu bir gelişmedir. Ancak bunun göstermelik olmaması, düzenli toplanması, uyarılarının dikkate alınması ve gruba klinik psikolog ve sosyal psikologların da dâhil edilmesi önemlidir.

-Toplumun içinden geçtiği zor dönemi atlatabilmesine yardımcı olacak biçimde, tüm kesimlere psikoeğitim verilebilmesi için planlamalar yapılmalıdır. Televizyon ve EBA gibi altyapılar kullanılarak bu alanda ihtiyaca cevap verecek içerikler oluşturulmalı ve topluma el uzatılmalıdır.

-Geniş bir perspektifle değerlendirilen toplum psikolojisini iyileştirici çözümler hızla üretilmeli, hızla uygulamaya alınmalı ve toplumun normalleşme süreci desteklenmelidir.

*Toplumu birbirinden uzaklaştıran 'Sosyal Mesafe' ifadesi yerine 'Fiziki Mesafe' kullanılmalı, sosyal toplum bilincini olumsuz etkileyecek, zamanla bireylerin birbirinden uzaklaşmasını getirecek ve sosyal ilişkilere zarar verebilecek önemli bir risk engellenmelidir. Toplumsal kısıtların hafifletildiği bu süreçte 'Fiziki Mesafe' ifadesinin kullanılması toplum hayatına zarar vermeyecek, çok daha uygun bir ifadedir.

-Dünyanın dört bir yanını sarmak üzere olan ırkçılık karşıtı hareketler önemli bir risk unsurudur. Ülkemizdeki kutuplaşma söylemlerinin etkisiyle bizde de yayılmasını önlemek amacıyla toplumsal barışın tesis edilmesi, barışçıl davranışlar ve samimiyetle milli birlik duygusu desteklenmelidir.

**Bireylerdeki hijyen algısı da süreçle birlikte değişmekte, özellikle ellerin, yenilen, içilenlerin temizliği konusunda daha hassas uygulamalar ön plana çıkmaktadır.*

**Kriz döneminde yaşanan ekonomik sıkıntılar toplumsal vicdan algısını güçlendirmiş devlet, sivil toplum örgütleri ve bireylerin birlikte çözüm üretmesinin önemi daha fazla ortaya çıkmıştır.*

Önerilen:

-Devlet oluşan bu yeni anlayışı doğru algılayabilmeli, uyuma yönelik revizyonlarla uygulama ve hizmetlerini hızla güncellemelidir.

**Para, fiziki güç, zekâ gibi kavramların önemi de anlam değiştirmekte bireylerin önceliklerinde ve tercihlerinde değişimlere sebep olmaktadır.*

**Bireylerin dış çevreden uzak kalmaları, geçmişe göre iki kattan daha fazla zamanlarını evde geçirmeleri ve evlerin yaşam merkezi haline gelmesi gündelik hayat ve tutumlarda değişikliklere sebep olmakta, bu alandaki harcamalarını yüksek oranda arttırmaktadır. Yapılan araştırmalar Nisan ayında tüketicilerin gıda alışverişinin ötesine geçerek evlerinde daha iyi vakit geçirmelerini sağlayacak dekoratif eşyalar, yeni mutfak aletleri gibi ev hayatını iyileştirecek harcamalara yöneldikleri görülmektedir.*

**Dijital kanalların kullanımında ciddi bir artış görülmektedir. Kullanıcı, müşteri, vatandaş, izleyici, katılımcı kategorilerindeki davranışlar büyük ölçüde dijitalleşmektedir.*

**Tüketicilerin fiyat hassasiyeti artmakta, lüks tüketimlerden, yüksek fiyat segmentlerinden ve büyük kalem harcamalardan kaçıp daha küçük ve alt fiyat segmentlerine yönelim olmaktadır.*

**Hobi ürünlerine, online eğitime, internet TV gibi alanlara yönelim artmaktadır.*

**Yemek yapmak, ev temizliği, tamir vb. işleri bireyler kendileri yapmaya yönelmektedir.*

**Korku ve endişenin etkisi ile bireyler bazı harcamalarını öteleyerek tasarrufa yönelmektedir. Aynı sebeple dini içeriklere yönelik ilgi de artmıştır.*

**Bireyler fiziksel deneyimlerden uzaklaşmış, zaman geçirme alışkanlıklarını çevrimiçi ortamlara aktarmıştır. Tüketici talepleri Fitness uygulamaları, mobil perakende, dijital kamu hizmetleri ve kamu bankaları, yerel pazaryerleri, sağlık destek ürünleri, Skype, Zoom ve EBA gibi platformların bulunduğu uzaktan eğitim ve video görüşme yazılımlarına yoğunlaşmıştır.*

* *Beyaz yakalı çalışanlar profesyonel hayatın yavaşlamasıyla vakitlerini değerlendirmek ve yetkinliklerine yatırım yapmak için online eğitimlere yönelmiştir.*

Önerilen:

-Tüketici davranışlarındaki değişimlere ve 'Yeni Normal'in getirdiği şartlara özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin (bakkal, pastane vb.) uyum sağlayabilmeleri amacıyla dijital ticarete ve özellikle hijyenik hizmete odaklanabilmelerini sağlayacak dönüşüm desteği ve mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.

**Aile bireylerinin evde birlikte vakit geçirmeleri ve iletişimlerinin artması ile kadın ve çocuklara karşı şiddet ve istismar vakalarında dramatik bir artış gözlemlenmektedir.*

Önerilen:

'Yeni Normal' sürecinin devletin hizmet organları olan bakanlıklar için de geçerli olması, krizin farklı olumsuz toplumsal etkilerine çözüm üretebilecek anlayışla yapılandırılarak, yeni görev tanımları ve sorumlulukları ile ilgili kamu birimlerinin koruyucu, önleyici ve çözüm üretici rol üstlenmeleri sağlanmalıdır.

**Pandemi sürecinde ve sonrasında yaşanacak ekonomik sıkıntılar toplumsal gelire dikkat çekerek toplumda göçmen karşıtlığının artmasına, göçmenlere yönelik saldırıların yoğunlaşmasına neden olabilecektir. Ülke ekonomisinde küçülme, küreselleşmede gerileme ve daha içe dönük ekonomi politikaları oluşması ihtimali göçün azalmasının yanı sıra mevcut göçmenlerin bir kısmında ülkelerine dönüş eğilimi de beklenebilir.*

Önerilen:

Toplumsal denge süreçlerinin çatışma alanları oluşturmasına fırsat verilmemeli, sosyal yardım ve hizmetlerde hakkaniyet ve temel ihtiyaçlar dikkate alınmalı ve ayrımcılığa müsaade edilmemelidir.

**Dünya genelinde salgın sürecinde evden hırsızlık oranlarında azalma görüldüğü halde aile içi şiddet, tıbbi malzeme kaçakçılığı, sahte tıbbi malzeme üretimi, kötü amaçlı ve fidye yazılımları dâhil olmak üzere siber suçlar ve internet uygulamaları temelli uyuşturucu satışında artış olduğu belirlenmiştir.*

Önerilen:

Kriz sonrası dijital sistemlerin daha yoğun etkisini göreceğimiz siber alanda güvenlik tedbirleri arttırılmalı, ilgili mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.

Çocuk

Dünya genelindeki çocukların dörtte üçü başka bir ifadeyle 1,8 milyar çocuk pandemik salgına karşı alınan önlemler nedeniyle "evde kal" politikasının uygulandığı ülkelerde yaşamaktadır. Okulların kapatıldığı 153 ülkede 1,2 milyar çocuğun (toplam eğitim alan çocukların yüzde 70'i) eğitim alamamıştır. Salgının devam ederek sağlık hizmetlerini (aşı, muayene vb) kesintiye uğratması durumunda, gelecek 6 ay dünya genelinde her gün 6 bin çocuğun "önlenebilir hastalıklardan dolayı ölebileceği" tahmini yapılmaktadır.

Ülkemizde 0-17 yaş grubunu içeren çocuk nüfus 2019 yılında %27,5 oranla 23 milyona (22.876.798) yaklaşmıştır. Bu oran içinde eğitim hayatında yer alan 5-17 yaş arası çocuk sayısı da 16,5 milyondur (16.457.000).

Önerilen:

-Salgının çocuklar üzerindeki derin etkisinin uzun sürmesi ve 'Çocuk Hakları' krizine dönüşebilecek potansiyele sahip olması önemli risklere karşı gerekli koruyucu önleyici tedbirler alınmalı, ilgili mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı eğitim öğretime zorunlu ara verilmesi kararını takiben sürecin belirsizliği ve uzaması öngörüsü ile 'Uzaktan Eğitim' yürütülmesi ve esnek akademik takvime geçilmesi kararı almıştır.

Önerilen:

-Pandemi bize birkaç ay sonra gelmiştir, bu süreçte uzaktan öğretim konusunda öğretmenler eğitilmeli ve tüm araç gereçler tamamlanmalıydı. Olası beklenen ikinci dalga için aynı hataya düşülmemeli, gerekli tedbirler alınmalı, düzenlemeler yapılmalı, destekler sağlanmalıdır.

**Okulların kapanması sebebi ile yapılan öğretim 'Uzaktan Eğitim' doğru tabir değildir. Gerçek eğitim süreci öğretmenin öğrenci ile diyalog halinde olduğu yüz yüze öğretimi ifade eder. Şu anda uygulanan acil müdahale durumudur.*

Önerilen:

-Gerçek uzaktan eğitim öğretim için gerekli farklı yöntem, alt yapı ve ayrıntılı hazırlık süreçleri çalışmalıdır.

**Bir ailede bulunan her çocuğun bilgisayarı olmaması sebebi ile ders saatlerinin çakıştığı derslere katılım sağlayamadığı durumlar yaşandı. İnternet imkânı olan ve olmayan çocuklar ayrıştı.*

Önerilen:

-Özellikle sosyo ekonomik anlamda dezavantajlı bölgelerdeki çocuklar için destek sistemi planlanmalıdır.

-Çocuklara öğretim verecek öğretmenlere de bilgisayar ve internet desteği sağlanarak teknik imkânlarla erişimleri güçlendirilmelidir.

-Çocukların mevcut hak ve hizmetlere erişimlerini güçlendirmek ve hassas durumdaki çocukların öncellenmesini sağlayabilmek adına stratejik planlama ve müdahaleler gerçekleştirilmelidir.

-Dezavantajlı bölgelerde okuyan ve keşfedilen parlak/yetenekli öğrencilerin metropollerde eğitim alabilmesini destekleyecek burs ve barınma imkânı sağlanmalı, konuyla ilgili belediyeler arası iş birliği yapılmalıdır.

-Çocukları ilgilendiren tüm politikalar, hakkaniyetli bakış açısı ile ülkemizin tüm illeri kapsanarak ve 'Yeni Normal' yaşam şartları dikkate alınarak ilgili mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilmeli ve mevzuatı uygulayanların oryantasyonu sağlanmalıdır. Ülke genelindeki çocuklar tüm haklarına fırsat eşitliği ilkesi kapsamında kolaylıkla erişebilmelidir.

(Pandemik salgın sürecinde toplamda 24.197.502 çocuk ve genç eğitim dışı kalmıştır.)

-Yeni normale orta ve uzun vadede değişecek yaşam koşullarına uyum hedeflenerek okullarda tarım faaliyetleri, yaşlı/hasta bakım, atölye gibi saha dersleri konulmalıdır.

Gençler

Toplam nüfusun %15,6' sını oluşturan genç nüfus oluşturmaktadır. (AB ortalaması %10,7)

**Üniversitelerde 2019-2020 döneminde eğitim alan 7.740.502 genç de pandemik salgın sonucu eğitimlerine ara vermek zorunda kalmıştır. YÖK eğitime zorunlu ara vermiş uzaktan eğitim yürütülmesi ve esnek akademik takvime geçme kararını uygulamıştır.*

**Genç işsizlik oranının 2018'de %20,3 iken 2019 yılında %25,4'e yükseldiği görülmektedir. Genç işsizlerde artışın krizle birlikte yükseleceği beklenmektedir.*

Önerilen:

- Doğru istihdam politikaları, ek eğitimlerle spesifik alanlara yönelik kapasite artırma ve ehliyet liyakat sisteminin işlevselliğinin sağlanması ile gençlerin çalışma hayatına dahil olmaları, sürdürülebilir kalmaları sağlanmalı ve geleceğe dair umutları canlı tutulmalıdır.
- Çalışma hayatında gerçekleşen gelişmeler ile muhtemelen çok sayıda alanda işgücü ihtiyacı kalmayacak, buna karşılık teknik alanlarda boşluk doğabilecektir. Bu nedenle, muhtemel ihtiyaçlar doğrultusunda gençler için vizyonel bakış açısı ile yeni planlamaların yapılması gereklidir.
- Ara eleman yetiştirecek meslek liselerinin devre girmesi ve erken yaşta işgücüne katılımları sağlanmalıdır.
- Tarım faaliyetlerinin endüstriyelleşmesi için acil adımlar atılmalıdır. Soğuk hava depoları, paketleme tesisleri gibi sistem teşvikleri ile üretilen ürünlerin en az fire ile endüstriyel ürün haline gelebilmesi sağlanmalıdır. Kırsal alanda yetişen gençler illerinden göç etmek zorunda kalmadan kalıcı istihdam oluşturulabilmelidir.
- Katma değeri yüksek ürünleri meydana çıkaracak iyi yetişmiş gençlerimiz üretime dâhil edilmelidir.
- Genç girişimcilere vergi teşvikleri ve her türlü destek kolaylık sağlanmalıdır.
- Ötelenen sportif faaliyetler, sanatsal ve bilimsel etkinlikler doğru planlamalarla başlatılmalı, baskıcı olmayan denetimler ve uyarılarla denge sağlanarak toplumdaki basınç hafifletilmelidir.

Engelliler, Yaşlılar

Engelli bireyler, yaşamları boyunca haklarını kullanmada önemli engellerle karşılaşan ve destek ihtiyacı olan nüfusu temsil eder. Engelli birçok birey, normal hayat şartlarında da izolasyon ve alternatif çalışma düzenlemeleri hakkında tecrübeye sahiptir. Her beş kadından biri hayatında engellilik yaşarken, her on çocuktan biri engellidir. Bir milyarlık engelli nüfusun %80'i gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. 60 yaş ve üzeri yaşlıların yaklaşık %46'sı engellidir.

Pandemi salgını sürecinde dış ortamda hijyenlerini sağlayabilme ve el yıkayabilme imkânlarına erişimlerinin sınırlı olması, destek almak için fiziksel temasa ihtiyaç duymaları gibi sebeplerle engelli bireylerin COVID-19'a yakalanma riski daha yüksektir.

Önerilen:

- Engelli bireylerin tesislere, hizmetlere ve bilgiye kolayca erişimleri sağlanmalıdır.
- Engelli bireylerin hastalığı daha ağır geçirmelerine sebep olan akciğer problemleri, diyabet, kalp hastalığı ve obezite gibi ikincil durumlara ve eşlik eden diğer hastalıklara yatkın olmaları ölüm risklerini arttırmaktadır. Koruyucu önleyici tedbirlerle risk potansiyelleri azaltılmalıdır.
- Salgın sırasında zorlaşan sağlık hizmetlerine erişimlerinin önündeki engeller kaldırılmalı, zamanında ve uygun bakım şartları sağlanmalıdır.
- Huzurevleri, bakımevleri gibi çeşitli tesislerde yaşayan engelli ve yaşlı bireylerin virüse yakalanma ve ölüm oranları daha yüksektir. Çoğunluğu zihinsel ve psikososyal engelliler olmak üzere cezaevlerinde de benzer

durum söz konusudur. Bu ortamlarda şartlar iyileştirilmeli, bireylerin temel hijyen ihtiyaçlarına erişimleri sağlanmalı, gerekli önlemler alınmalı, fiziksel mesafeye dikkat edilmeli ve ihtiyaç halinde testlere ve sağlık hizmetlerine hızla erişimleri sağlanmalıdır.

-Daha fazla yaşlı bakım ve aile içi şiddete yönelik kadın sığınma evleri açılmalıdır.

-Süreci evlerinde toplumdaki soyutlanarak ve hareketsiz geçiren yaşlı kesimde farklı geriatri sorunları görülmektedir. Uzmanlar eşliğinde koruyucu önleyici tedbirler düşünülmeli Koronavirüsün artçı etkileri minimize edilmelidir.

- En düşük emekli maaşı 1.500 liraya yükseltildi ve emeklilerin bayram ikramiyesi Nisan ayı başında ödendi. Emekliler, özellikle de asgari ücretten düşük maaş alan emeklilere de verilen 1.000 TL hibeden yararlandırılmaktadır.

-Engelli bireylere deneyimleri sonucu kazandıkları bakış açıları ile yaşanan sorunlara yaratıcı, farklı ve yenilikçi çözümler üreterek topluma katkı sağlayabilecek iş birlikleri geliştirebilme imkânları sağlanmalıdır.

* Salgın sürecini zor geçiren kesimlerin içinde yer alan ruhsal engelliler ve aileleri için hem sağlık hizmetine erişim hem de sosyal yaşama katılabilmeleri açısından önlemler alınmalı, pratikler geliştirilmelidir. Bu bağlamda Temmuz 2018’de imzalanarak devreye alınan, AB tarafından finanse edilen ve Dünya Sağlık Örgütü’nün teknik desteğiyle yürütülen “**Ruhsal Engelli Bireyler İçin Sosyal İçerme Projesi**” hassasiyetle ele alınmalıdır. 36 ay süreli, 2.970.000 € bütçeli; toplum temelli destek hizmetlerinin sağlanması yoluyla ruhsal engelli bireylerin sosyal içermesi yönündeki faaliyetlere katkıda bulunmayı amaçlayan bu proje, şu günlerde daha da önem kazanmış durumdadır.